

Mulțumiri

Cartea are la bază teza de doctorat „Evaluarea multidimensională a politicilor penitenciare de reintegrare socială a deținuților”, susținută în anul 2023, în cadrul școlii doctorale a Institutului de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române. Lucrarea de față redă în formă sintetizată aspectele relevante ale tezei de doctorat.

Ajunsă în acest punct, doresc să îmi exprim gratitudinea față de doamna profesor universitar dr. Elena Zamfir, care, cu o constanță de un sfert de secol, mi-a fost mentor și dascăl. Mi-a ghidat parcursul academic, mi-a fost modelul de care aveam nevoie și mi-a dat încredere în mine și în ceea ce fac!

Domnului Sorin Cace și Simonei, le sunt recunoscătoare pentru deschiderea și măiestria de a stimula dorința de cunoaștere și creștere! Întregii echipe a ICCV îi mulțumesc pentru prezența în demersurile mele de cercetare, pentru disponibilitate și îndrumări!

Îi mulțumesc domnului profesor universitar dr. Ștefan Cojocaru care mi-a oferit nu doar repere academice ale demersului exploratoriu, dar și onoarea de a fi membru al comisiei de susținere a tezei mele de doctorat!

Colegilor mei din țară, care m-au susținut, cu care am colaborat și cărora le dedic această carte!

Copilului meu, că îmi dă sens vieții!

Lui Ionuț! Pentru acel „nu ai decât două variante: ori reușești, ori reușești!”

Vă mulțumesc că mi-ați fost alături în devenirea-mi!

Introducere

Criminalitatea în general și creșterea recidivei în mod special, reprezintă una dintre cele mai stringente și de actualitate probleme ale societății contemporane expusă unor noi și complexe riscuri de securitate. Odată cu evoluția societății (economică, culturală, industrială, tehnologică etc) și cu efectele pozitive transpuse în termeni de progres, apar, inevitabil, și efectele negative, printre care se numără și creșterea delincvenței, scăderea gradului de securitate personală a cetățenilor, scăderea autorității instituțiilor de control social și, nu în ultimul rând, apariția unei subculturi a infracționalității.

Concret, deși în România au fost elaborate, adoptate și implementate politici de reducere a cauzelor care generează infracționalitate și recidivă, gradul de eficiență și armonizare al acestora nu au fost evaluate până în prezent, singurul indicator utilizat în acest sens fiind cel de natură statistică.

În accepțiunea legislației specifice în vigoare, penitenciarele sunt asimilate unor centre de zi, în acest sens fiind acreditate pentru asigurarea calității în domeniul furnizării serviciilor sociale.

Drept urmare, de calitatea serviciilor de reinserție socială desfășurate în penitenciar depind șansele ulterioare de incluziune a deținutului. Printr-o exprimare plastică, am putea afirma că penitenciarul pune bazele acestui proces complex și provocator din punct de vedere al politicilor publice de incluziune socială adoptate. Pregătirea pentru întoarcerea în societate a deținutului începe încă din prima zi de detenție.

În situația în care, pe perioada detenției se constată că deținutul nu are suficiente resurse pentru a duce o viață independentă și fără risc de recidivă după liberare, serviciul de probațiune și alte instituții cu responsabilități în acest domeniu preiau cazul și îi facilitează accesul către alte servicii și bunuri, în funcție de nevoile identificate la nivel individual (Durnescu, I., 2011).

Prezenta lucrare își propune să evalueze politicile de reintegrare socială derulate în penitenciarele românești, din perspectiva impactului acestora în reducerea riscului de recidivă, la tinerii de până la vârsta de 29 ani (Legea nr. 172, 2017).

Paradigma de lucru a avut ca fundament tradiția pozitivistă (Durkheim, E, 2003), demersul investigativ fiind ghidat de abordarea structural-funcționalistă. Analiza a vizat „funcționalitatea politicilor de reintegrare socială în corelație cu structuralitatea acțiunilor” sistemului penitenciar (Parsons, T, 1967). Prin aprofundarea modelului din perspectivă mertoniană, politica de reintegrare socială a fost evaluată ca element cu consecințe (valori) funcționale pentru diferite cadre de referință (deținuți, instituție, societate). În lumina acestei paradigme, sistemul penitenciar este asimilat în prezenta lucrare unui „context structural deschis determinării empirice, în care fenomene dinamice intră în relație cu alte fenomene, în cadrul unei structuri mai generale” (Zamfir, E., 1997).

Din perspectiva sociologiei devianței, procesul evaluativ structural-funcționalist al reintegrării sociale a fost acompaniat de „teoriile controlului social, învățării sociale și a asociațiilor diferențiate”, trimiterele către modelul intervenționist risc-nevoie-responsivitate (Andrews, D; Bonta, J., 2007), regăsindu-se pe parcursul întregii cercetări.

Perspectiva-paradigmă a evaluării, ca proces și metodă, a fost de natură sumativă (Cojocaru, Ș., 2010). Scopul a fost de a identifica în ce măsură, direcția în care sunt orientate programele și politicile de reintegrare socială implementate în sistemul penitenciar, contribuie la reintegrarea infractorilor și la creșterea gradului de siguranță al cetățenilor. Beneficiarii direcți ai acestor programe sunt deținuții, dar prin extenso, beneficiari suntem noi toți, comunitatea, societatea, pentru că doar dacă problema este abordată holistic, aceasta poate fi asumată și se pot lua decizii viabile.

Faptul că strategia de reintegrare socială a se află spre finalul celui de-al doilea ciclu de implementare, constituie un moment oportun de evaluare din perspectivă multidimensională, prin crearea conexiunilor dintre criteriile de vulnerabilizare din perspectiva indicatorilor cheie stabiliți prin strategiile europene și riscurile de infraționalitate și recidivă; realizarea corelațiilor cu concluziile evaluărilor altor sisteme de protecție socială și articularea responsabilităților ce revin fiecăreia.

Rezultatele cercetării constituie instrumente care pot optimiza actul decizional și reorienta acțiunile de intervenție. Abordarea structuralist-funcționalistă a sistemului penitenciar, văzut ca sistem ale cărui funcții contribuie la menținerea echilibrului structural al societății (Spencer, H, 1898), poziționează reintegrarea deținuților într-o dimensiune integrată politicilor sociale, pe fundament pragmatic, funcțional.

Totodată, lucrarea se dorește a fi un pretext-invitație la dezvoltarea culturii evaluative a programelor sociale derulate cu categoriile vulnerabile, expuse riscului infraționalității.

Subiectul este de interes general, pentru că deținuții sunt „înlăturați” din comunitate doar pentru perioade mai mult sau mai puțin limitate/determinate de timp. După liberare, aceștia se întorc printre noi și toți avem nevoie de sentimentul de siguranță că instituțiile abilitate și-a făcut „treaba”, astfel încât noi înșine să nu devenim potențiale victime. Securitatea personală, respingerea comportamentelor deviante și încrederea în instituțiile de siguranță națională și ordine publică, reprezintă indicatori de stare ai calității vieții într-o societate.

Punctul de plecare al evaluării a fost cel normativ-axiologic: „scopul executării pedepsei fiind acela de a forma atitudinilor corecte față de muncă și față de ordinea de drept” și în ce măsură politica actuală, ca parte componentă a unei politici sociale extinse, reușește prin acțiunile sale să contribuie la incluziunea socială a deținuților.

Prin apelul și corelarea permanentă cu celelalte politici naționale, strategii, programe sociale și indicatori cheie care au în centru preocuparea față de persoanele din categorii speciale, vulnerabile sau cu riscuri și nevoi crescute, s-a intenționat poziționarea politicii penitenciare pe același plan, din punct de vedere al importanței și funcționalității sociale și stabilirea unor repere care pot reflecta progresul instituțional. Deși segmentul beneficiarilor este net inferior față de cel al altor categorii, se poate afirma că riscurile pe care aceștia le prezintă sunt invers proporționale ca gravitate, de unde rezidă și necesitatea adaptării permanente a intervențiilor.

Monitorizarea și evaluarea constantă a serviciilor furnizate beneficiarilor aflați în custodia sistemului penitenciar este de natură să asigure un feed-back privind eficiența acestora, iar din punct de vedere managerial, să constituie un instrument de luare a unor decizii instituționale de dezvoltare sau schimbare.

